

ЗМІНИ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Артьомова Тетяна

доктор економічних наук, доцент,
головний науковий співробітник
відділу економічної теорії

ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»,
м. Київ, Україна

Вступ. / Introductions.

Військовий стан в Україні справляє значний негативний вплив майже на всі країни світу через загальний стан невизначеності господарських перспектив, ризику політико-економічної нестабільності, порушення ринкової рівноваги внаслідок зростання цін на енергоносії, зернові культури, пшеницю та кукурудзу, соняшник та добрива, великими експортерами яких є Росія та Україна. Під впливом глобальної пандемії злидні й голод значно зросли у всьому світі, а війна в Україні сприятиме посиленню таких загроз.

Мета роботи. / Aim.

Визначити зміни економічного становища та економічних відносин в Україні на тлі розгортання військових дій, окреслити основні канали впливу наслідків запровадження військового стану в Україні на економіку країн ЄС, з'ясувати напрями повоєнного відновлення національної економіки

Матеріали та методи. / Materials and methods.

Інформаційну базу дослідження утворюють прогнози розрахунки провідних світових фінансово-економічних фондів, авторитетних європейських економічних експертів.

Основним методологічним підходом є критичне осмислення інформаційних матеріалів крізь призму ціннісної економічної методології, яка творче об'єднує потенціал класичного, неокласичного та інституційного напрямів економічної науки.

Результати та обговорення./Results and discussion.

Прогнози фахівців МВФ із динаміки економічного зростання для країн Європи, України й Росії внаслідок бойових дій в Україні наведено у Таблиці 1.

Таблиця 1

Прогнози щодо зміни динаміки економічного зростання для країн Європи, України й Росії внаслідок військового стану
(темпи зростання реального ВВП, %)*

Країни	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Європейські країни загалом	5.9	1.6	1.9
Європейські країни з розвиненими ринками	5.6	3.0	2.2
Європейські країни, що належать до «зони євро»	5.3	2.8	2.3
Європейські країни з ринками, що розвиваються	6.7	-1.7	1.0
Україна	3.4	-35.0	-
Росія	4.7	-8.5	-2.3

*Джерело: База даних видання «Перспективи розвитку світової економіки МВФ», квітень 2022 р.

З даних, наведених у таблиці, випливає, що найбільшої шкоди для розвитку завдано економіці України, де скорочення темпів зростання ВВП вже сьогодні (до -45 %) перевищує наведені прогностні показники. Втім, інші країни Європи також зазнають суттєвих економічних втрат; проте на тлі позитивної динаміки економічного зростання, притаманної цим країнам, в Росії очікувано відчуватиметься суттєве падіння макроекономічних показників.

За оцінками авторитетних європейських експертів, внаслідок війни в Україні країни ЄС зіткнуться з додатковими проблемами, які матимуть значний бюджетний вплив і потребують для свого вирішення тільки у 2022 р. близько 175 млрд євро (до 1,4% загальноєвропейського ВВП) за умов тимчасової невизначеності джерел фінансування цих витрат та механізмів їх розподілу між окремими державами-членами та ЄС [1; 2].

Основними каналами впливу наслідків запровадження військового стану в Україні на економіку країн ЄС є підвищення цін на енергоносії й необхідність облаштування нової моделі енергетичного забезпечення, геополітичні загрози для рівня довіри домогосподарств та інвестиційних настроїв, необхідність допомоги біженцям, збільшення витрат на безпеку й оборону.

На думку експертів, нова надзвичайна ситуація війни зведе нанівець зусилля щодо нормалізації соціально-економічного стану після кризи, зумовленої поширенням пандемії COVID-19, та сформує нові ризики щодо сталого економічного розвитку країн (особливо найбільш вразливих) ЄС у довгостроковій перспективі. У більшості країн ЄС національні уряди запровадили низку заходів для стримування інфляції й підтримки соціально вразливих верств населення [3].

Загалом фахівці зазначають, що війна в Україні зумовлює перехід до нового світового політико-економічного порядку – стану «*нової реальності*», в межах якого відбуватимуться суттєві зміни в торгівлі енергоносіями, сільськогосподарською сировиною, технологіями, зсуви в ланцюжках поставок, організації платіжних систем, в структурі валютних резервів, а уряди почнуть втручатися в ринки з міркувань безпеки на основі налаштування гнучкого взаємозв'язку інструментів грошово-кредитної та фіскальної політики.

Щодо змін співвідношення власності і влади в умовах воєнного стану і загальної нестабільності, то вони є багатовимірними і стосуються наступного кола проблем:

- руйнування статусу державного суверенітету та інститутів державної безпеки через відчуження територій, знищення ресурсне-енергетичного, продуктивного, організаційно-управлінського суспільного потенціалу тощо;
- порушення базових прав людини на життя й здоров'я, свободу пересування, освіту, володіння майном для нормального соціально-економічного відтворення на приватному та суспільному рівнях;
- знецінення права на вільну працю та її гідну оплату;
- зазіхання на творчу суб'єктність, самобутність людини через безкарне

знищення об'єктів суспільної інфраструктури, бізнесу, особистої власності;

- експропріація й неконтрольований перерозподіл майна суспільних, релігійних та інших організацій третинного сектора економіки;

- зростання обсягів державного та приватного боргу;

- непередбачуваний перерозподіл бюджетних та приватних коштів з метою масштабної благодійності та невідкладної допомоги й підтримки постраждалим та уразливим верствам населення;

- загрози довгострокового звуженого суспільного й приватного відтворення;

- загроза недостатнього наповнення державного бюджету та позабюджетних фондів для виконання суспільних зобов'язань через вимушене та непередбачуване звуження бази оподаткування;

- загроза руйнування засад суспільної фінансової системи через поширення непрозорої фінансової діяльності й звітності;

- зміна функцій підприємництва, трудової мотивації та ділової активності;

- загроза владне-правового закріплення авторитарного суспільного режиму на тлі згортання громадянських прав і свобод тощо.

Довгострокові тенденції із зміни прав і відносин власності зумовлені низкою фінансово-економічних санкцій, введених проти Росії країнами-технологічними лідерами. Такі санкції обмежили доступ до іноземного капіталу, заморозили доступ до валютних резервів, що зберігаються Центральним банком Росії (ЦБ РФ) у західних економіках.

Це призвело до різкого знецінення рубля, підвищення процентної ставки ЦБ РФ до 20%, зростання премій за ризики російського суверенного боргу. Багато транснаціональних компаній призупинили діяльність у Росії; змінюються або взагалі припиняються комерційні авіа- та вантажні перевезення, що збільшує витрати на ведення бізнесу.

Довгострокові ефекти від війни можуть бути зумовлені також збільшенням витрат на оборону, зміною структури енергетичних ринків й валютних резервів, фрагментацією платіжних систем та іншими чинниками. У

сукупності це зменшить суспільні вигоди від користування єдиною глобальною фінансово-економічною системою.

Нагальним прагненням Європи є нове будівництво в Україні стійкої економіки, яка створить стимули для повернення біженців. На відновлення зруйнованої інфраструктури знадобиться значне фінансування із суттєвим безоплатним елементом; втім економіко-технологічна реконструкція та повернення біженців сприятимуть поживленню економічного зростання, зміцненню інститутів та державної політики, що в кінці кінців забезпечить максимальні дивіденди від відновлення для економічного зростання.

Висновки. / Conclusions.

У контексті ціннісного осмислення вищезазначених експертних прогнозів й передбачень, ефективна повоєнна відбудова України можлива через застосування наступних механізмів:

створення спеціальних інститутів – на кшталт Європейського фонду реконструкції України – здатних забезпечити низку послідовних довгострокових фінансових інвестицій в інфраструктуру та розвиток людського капіталу;

кардинальне скорочення зовнішнього боргу України, що сприятиме оздоровленню державних фінансів й розширенню можливостей доступу до світових ринків капіталу;

залучення для відновлення української економіки та загального покращення її інфраструктури інвестиційного потенціалу третіх країн.

У сукупності ефективне застосування зазначених механізмів здатне спричинити початковий імпульс та забезпечити довгостроковий позитивний синергетичний ефект повоєнного соціально-економічного відновлення України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. The impact of the war in Ukraine on the European Union's economy. URL: <https://www.santander.com/en/press-room/insights/the-impact-of-the-war-in-ukraine-on-the-european-unions-economy>

2. Pisani-Ferry J. The economic policy consequences of the war / Bruegel Blog. March 8, 2022. URL: <https://www.bruegel.org/2022/03/the-economic-policy-consequences-of-the-war/>.

3. Blanchard O. Why I worry about inflation, interest rates, and unemployment. – PIIE, March 14, 2022. URL: <https://www.piie.com/blogs/realtime-economic-issues-watch/why-i-worry-about-inflation-interest-rates-and-unemployment>